

на Св. Климент и Св. Наум, ученици на Светите браќа Кирил и Методиј.

Ова критичко издание на Москополскиот Зборник, интердисциплинарно во поглед на методолошкиот пристап во научната обработка, содржи и извесни современи импликации. Поради тоа, верувам, дека желбата на авторот, делото да биде полезен прирачник, пред сè

на студентите од Институтите за историја, историја на уметност, класична филологија и на студентите од Теолошкиот факултет, а исто толку корисно четиво за пошироката јавност и за сите оние што повеќе се интересираат за историјата и етнологијата на нашите простори, е всушност остварена.

Соња СТАНКОВСКА

Иван Микулчиќ, СРЕДНОВЕКОВНИ ГРАДОВИ И ТВРДИНИ ВО МАКЕДОНИЈА
(Македонска Академија на науките и уметностите-Македонска цивилизација, Скопје
1996, 391+2 карти+39 слики+178 цртежи - Макпроект "Историја на културата во
Македонија", Книга 5).

Во споредба со постигнатите видни истражувања на полето на археологијата за античкиот период од историјата на Македонија, на досегашните напори на македонските истражувачи на средновековната материјална култура, долго време не им се посветувало заслужено внимание. Со цел да се пополни оваа насушна празнина, којашто се почувствувала во нашата научна мисла, Иван Микулчиќ во својата обемна студија под горниов наслов, си поставил задача да ги претстави преку еден енциклопедски пристап многубројните средновековни градови и тврдини во Македонија. Притоа, своето внимание авторот го задржува само на локалитети, кои што се наоѓаат на територијата на Република Македонија. Публикацијата претставува плод од долгогодишните систематски археолошки ископувања и од површинските рекогносцирања на авторот.

Досегашната научна преокупација на авторот, се одвивала, главно, на полето на античката археологија. Меѓутоа, скоро сите постигнати културни достигнувања во античкиот период, особено што се однесува до урбаниот живот на различните популации, што живееле на територијата на Македонија, не само што нашле одраз, туку

и биле продолжувани и во Средниот век. Осознавајќи го континуитетот на цивилизираното живеење на нашата територија, И. Микулчиќ во својот предговор ја означува целта на трудот: преку вложување на неизмерни теренски потфати, да придонесе во областа на археолошкото истражување на средновековните градови и тврдини во Република Македонија. Притоа, авторот ја нагласува недоволната степен на истражувачките залагања и потфати на тоа поле, не само на движните, туку и на недвижните архитектонски и фортификациски споменици.

Поимот "град" во словенските јазици и во писмените документи, употребената грчка и латинска терминологија низ долгиот Среден век за различните урбани средини (πόλις, κάστρον, ἐμπόριον; civitas, oppidum, castellum) и на крајот користените во историографијата технички термини и категории за укрепените места (градови, крепости, тврдини, замоци, крајпатни или високи стражи, укрепени села или збегови), авторот ги претставува во првиот дел од својот Вовед (стр. 10-13.). Како појдовна основана сопствените површински рекогносцирања, И. Микулчиќ го сметал прифатливиот термин "обсидие" од каде

што и тргнува за да го одбележи територијалниот обем на бараниот и евентуален урбан градски простор.

Истражувањата на авторот врз средновековните локалитети произлегоа од истражувањата врз доцноантичките фортификации во Македонија. Притоа, И. Микулчиќ успеал да регистрира 82 локалитети на територијата на нашата држава. Од нив 32 претставувале регионални средишта, 14 руднички крепости, 26 крајпатни, регионални или гранични стражи и 8 збегови.

Во вториот дел од својот труд под наслов “Доцноантичко наследство” (стр. 19-23.) авторот во општи црти ги претставува: начинот на изградбата на фортификациските објекти, нивната бројност, како и градежните особености од IV до VI век по н.е. Во третиот дел на трудот, кој носи наслов “Словените во Македонија” (стр. 24-46.), авторот ги претставува политичките промени во Македонија од VI до IX век. Прикажани се последиците врз доцноантичките градови, што ги предизвикале Словените со своето трајно населување на територија на Македонија. Постепената обнова на византиската власт на Балканот, бугарските освојувања во Македонија во VIII и IX век и долгогодишното војување за време на владеењето на Самуил и неговите наследници, во многу придонеле за повторно воздигнување или опаѓање на градскиот живот. Притоа, исчезнал класичниот начин на живеење, а политичките и економските промени диктирале нови потреби за продолжување на животот во поранешната градска населба или за изградба на специфични фортификациски центри на потешко пристапни географски простори. Така никнале и се развивале многубројните средновековни утврдувања.

Во четвртиот дел, под наслов “Обнова на византиската власт во 11. и 12. век” (стр. 47-52.), се дава сумарен историски осврт на политичките настани во споменатиов период. Краток историски осврт на политичките настани во XIII и XIV век е прикажан во петтата глава од трудот (стр.

53-67.). Во овој дел авторот се осврнува на социјалната структура на населението во средновековните градови, а на крајот, вниманието го задржува на прашањето, дали во Македонија во периодот пред османлиско-турското освојување постоеле феудални замоци од западноевропски карактер.

Шестиот дел од монографијата носи наслов “Материјални остатоци од Средниот век” (стр. 68-102.). Во него претставени се рано и доцносредновековните фортификации, коишто во почетокот, наследени од претходниот антички период, биле оспособени за живеење, било преку обновување на истите, било преку изградба на нови градски населби од средновековен карактер (опкопи и бедеми, аули и градби од западноевропски тип).

Во седмата глава под наслов “Преглед на укрепените места во Средниот век во Република Македонија” (стр. 129-356.), на концизен начин се изнесуваат најосновните информации за секое истражено и рекогносцирано место. Истите се групирани по општинската територијална поделба на наоѓалиштата од деведесетите години на нашиот век. Всушност, станува збор за претставување на бегол инвентарен преглед по азбучен ред на вкупно 82 локалитети без некое систематско, позадлабочено стручно анализирање на постигнатите резултати. За секој одделен локалитет наведени се името, местоположбата, најновите библиографски укажувања од претходните истражувања на други автори и многубројните откриени археолошки остатоци на теренот од материјалната култура на нашите средновековни претци. Презентирираниот текстуален материјал е збогатен со многубројни планови и илустрации во вид на технички цртежи и реконструкции.

При претставувањето на трудот на И. Микулчиќ, нашиот вложен напор не би бил оправдан во случајот, ако би останале само на претставување на неговата содржина. Презентираните резултати во трудот, пред сè имаат археолошки карактер, а една

таква материја, неминовно бара темелни и продлабочени познавања од областта на политичката и економската историја, не само на балканското, туку и на поширокото европско средновековие. Оваа потреба ја почувствувал и самиот автор, меѓутоа, се чини дека, сепак, изостанала нејзината реализација. Дотолку повеќе, што публикацијата е работена и издадена во рамките на највисоката научна установа кај нас.

Не навлегувајќи во областа на археолошката обработка на тематиката, накратко би се задржале врз мошне беглите и сумарни историски прегледи на разните периоди кои содржат голем број недостатоци од термилошки, фактографски, хронолошки и методолошки карактер. Се добива впечаток дека се работи за недоволна упатеност на авторот во средновековната историја на Македонија. Тоа, најпрвин се забележува, во случајот на немилосрдното мешање на несоодветната употреба на термините град, тврдина, кастрон, замок, крепост, утврдено село и т.н., и нивните соодветни грчки и латински варијанти за еден ист географски локалитет (на пр.: 11-13, 18, 39, 40-41, 43, 52, 56, 59, 64-65, 77, 165 и т.н.). Тоа укажува на отсуство од подлабоко познавање на оваа проблематика од страна на авторот. Притоа, И. Микулчиќ неоправдано изнесува гледиште за сличностите меѓу балканските и западноевропските феудални замоци, кога се знае дека последниве биле изградени со сосема поинаков, различен технички пристап и истите одиграле сосема поинаква општествена улога во феудалните општества на западноевропските земји.

Во текот на своето излагање, авторот често пати се навраќа на едно исто, т.е. од негова страна веќе искажано согледување, и на тој начин, доаѓа во контрадикторност со себе си (на пр.: случајот со тврдината Василида, стр. 68-69 и 273-275.). За претставување на текот на одделните политички настани од средновековното минато на Македонија, авторот ползувал извесни сознанија од резултатите на

претходни истражувачи, но неговите изразени гледишта во текстот и повикувањата во научниот апарат, обременети се со наполно неприфатливи заклучоци, т.е. наведените податоци или ги нема во цитираните публикации или се наоѓаат на друго место (на пр.: гледишта на Ѓ. Моравчик, Ѓ. Острогорски, С. Антолјак и др.).

Во оваа смисла, впечатливо е настојувањето на И. Микулчиќ посебно да ги истакне своите заслуги, а да ги минимизира и отфрли придонесите на другите проучувачи на средновековните градови, тврдини и археолошки локалитети во Македонија. Во тој поглед, особено индикативен е односот на авторот кон резултатите што ги постигнале нашите врвни истражувачи Т. Томоски и Б. Алексова, чии научни сознанија од една страна, авторот целосно ги отфрла, а од друга страна, кај описот на речиси секој локалитет, очигледно ги посочува и истите ги ползува. Ваквиот однос, во најмала рака, упатува на научна несериозност и неупатеност.

Во однос на презентирањето на политичката историја, може да се констатира дека излагањето на авторот изобилува со непотврдени искажувања и нафрлени, и тоа неприфатливи, претпоставки (на пр.: во случајот за прашањето за аулите на територијата на Македонија, стр. 68-72; едностраното и неоправдано толкување на терминот “Бугари”, стр. 72 и др.). Неговото непознавање на средновековната историја на македонскиот народ оди дотаму, што ја поистоветува македонската средновековна држава на царот Самуил со државата на бугарскиот владетел Симеон (“државата на Симеон и Самуил”, стр. 84.), а водачот на востанието Петар Оделјан, според авторот, се крунисал за “бугарски цар”, (стр. 72.). Иста констатација може да се извлече и за определувањето на одделни историски појави и настани од политичката историја на Македонија во Средниот век (на пр.: во случајот со судбината на гр. Скопје во почетокот, кон крајот на XI и во последната четвртина на XIV век).

Користејќи ги своеволно изворните податоци во превод, авторот повторува веќе одамна надминати историографски гледишта со мешање на хронолошкиот (на пр.: востанието на Петар Оделјан, стр. 72.) и на ономастичкиот фонд (на пр.: Најс наместо Наисус); Сагудатите не биле резултат од турско-татарско племенско соединување; неоправдано мешање на определувањето на територијата на Велзитија и Верзитија, - последнава не се наоѓала во Тесалија, туку, според византиските извори, најверојатно, северно од Солун; во современите западноевропски и византиски писмени извори нема никакво споменување за нови преселби на “словенски групации” од Панонија кон просторот на Средниот Балкан, по пропаста на Аварскиот Каганат во IX век, бидејќи во Панонија и во пределите источно од неа загосподариле Франките и Бугарите, и на тој начин не се создал вакуум простор за непречено комуницирање меѓу Словените од Север и од Југ; понатаму, освојувањето на Кнежеството Дукља од страна на Самуил се случило во 90-те години на X век, а не во 987 година; сопругата на комесот Никола и мајка на Комитопулите носела име Рипсимија, а не Хрипсима; во својата пофална беседа византискиот автор Јован Геометар говори за “Мизи”, а не за “Скити (Словени)”, потоа, не за “Евзони (Ромеи)”, туку за “Авсони”; нам не ни е познат ни еден извор, кој што говори за тоа дека градовите Девол и Преспа биле првите престолнини на царот Самуил (стр. 69 и 200-204.); управникот на гр. Скопје бил син на бугарскиот цар Петар I; градот Охрид претставувал една од подвижните престолнини на Јован Владислав, а не на Јован Радомир; Солунското поле со околните градови и тврдини никогаш не влегувале во т.н. тема “Македонија”; во Средниот век не постоела територија со името Јужна, Егејска или “Долна Македонија” (стр. 53 и 230.); неколку пати повторуваното тврдење на авторот за тоа дека гр. Скопје повторно бил освоен од страна на Норманите во 1097 година не издржува никаква научна крити-

ка, стр. (49 и 308); од страна на авторот се прифаќа неточна и произволна хронологија за воено-политичките настани во Македонија во првата половина на XIII век, стр. (54 и 309); често споменуваниот самостоен феудален господар на Скопје Волк Бранков, од расположливите изворни податоци не ни е познат, туку на историјата ѝ е познат само феудалецот Вук Бранковиќ (стр. 76-77 и 309.); истото може да се констатира и во случајот на Константин Драгаш, а не Дејанов (стр. 283.) и т.н.

Соодносот меѓу световната и црковната администрација на територијата на Македонија, зависно од политичка власт постојано бил променлив и не бил така константен, а нивната организациона поставеност не секогаш “соодветствувала”, како што тврди авторот (напр.: јурисдикцијата на Охридската архиепископија по 1018 година не се совпаѓала со територијалниот обем на новата тема “Бугарија”, стр. 45-49.). Во трудот на повеќе наврати се судруваме со фактот за тоа дека во една иста искажана мисла често се меша византиската административно-управна терминологија (напр.: византиската административна единица “Бугарија” по 1018 година или била тема или катепанат, стр. 47 и 307.; промијарите не биле офицери и не живееле во кастроните, стр. 61 и т.н.).

Бројните изворни податоци, коишто говорат за судбината на определено фортификациско место, во континуитет можат да се однесуваат од хронолошки аспект и на друг настан, поврзан за истиот локалитет. Во таква ситуација, авторот често пати си дозволува неоправдана слобода, изворните укажувања да ги поврзува и да ги претставува така, како тие податоци да говорат за еден ист историски факт (стр. 72, 182-183, 233, 241 и т.н.).

Општ впечаток е дека историскиот дел во трудот на И. Микулчиќ е напишан брзо-плето и мошне нестручно. Истиот е далеку под стандардното ниво што одговара на реномето на еден научен труд. Очигледно е дека авторот не ги познава во доволна мера

историските процеси на македонската почва и, соодветно на тоа, не е во состојба адекватно и квалитетно да ја прикаже средновековната историја на македонскиот народ.

На крајот од нашето прикажување на трудот на И. Микулчиќ би сакале да искажеме и неколку скромни мисли и во однос на археолошкиот приказ на средновековните фортификациски населби. При претставувањето на подвижниот материјал од страна на авторот се забележува талкање од неколку векови во хронолошкиот пристап. Според нас, за

историчарите, во потесна смисла на зборот, а исто така и за археолозите, важи правилото за што посагурно, поприближно и поприфатливо хронолошко определување на наодите. Наместо да очекуваме аналитичко прикажување, односно прикажување на компаративно согледување од постигнатите резултати, во нашите раце се најде труд од инвентарно регистрирање на архитектонските локалитети и на откриените подвижни археолошки наоди на територијата на Република Македонија.

Ристо ИЛЈОВСКИ

Милан Бошковски, МАКЕДОНИЈА ВО XI И XII ВЕК - НАДВОРЕШНИ УПАДИ НА ТЕРИТОРИЈАТА НА МАКЕДОНИЈА, Институт за национална историја, Скопје 1997, стр. 225

Неодамна во издание на ИНИ се појави монографијата на Милан Бошковски под наслов: "Македонија во XI и XII век". Во неа, и покрај таквиот наслов, не се прави сѓопфатно презентирање на настаните и случувањата од историјата на Македонија во XI и XII век. Авторот се задржува само на бројните надворешните навлегувања на Печенезите, Узите, Норманите и др., но, и на нивните односи со византиската власт и македонското население. Во поднасловот на делото, тоа е сосема јасно конкретизирано.

Трудот се состои од: предговор, вовед, четири глави, поделени на повеќе поднаслови, заклучок, резиме на француски јазик, регистар на лични имиња и етноними и регистар на географски имиња и поими.

Во првата глава "Упади на варварските народи од заддунавските области на територијата на Македонија во XI век "(21-69), авторот зборува за навлегувањата на Печенезите, Узите и Куманите во Македонија. Осврнувајќи се најпрво на печенешките пљачкашки продори во 1026,

1032(?), 1034, 1035/36 и 1079, М. Бошковски, посебно се задржува на околностите под кои Византијците, во два наврата (средина на XI век и 1091 год.), дел од нив населиле во Овче Поле и Мегленската област. Во продолжение на главата, авторот расправа за познатиот ограбувачки поход на Узите во 1064 г. и прифаќа дека, дел од нив, поминале и низ Македонија. Тој дури се изјаснува за можноста, дел од заробените Узи од 1064 год. да биле населени во Македонија. Иако, не постојат изворни податоци за куманските продори во Македонија во XI век, подоцна е забележливо нивното присуство. За тоа, недвосмислено сведочат неколку византиски повелби од 80-те години на XII век. Авторот констатира дека топонимите од куманско потекло (Куманово, Куманичево, Кумановка), индиректно потврдуваат дека Куманите биле населувани во Македонија. На крајот од главата, меѓу другото, се истакнува дека некои од овие населени варвари многу брзо се пробиле во редовите на византиските промијари.